

JAUNOSIOS KARTOS KULTŪROS ŽURNALAS

7

metmenys

1963

Redaguojas: dr. Vytautas Kavolis

The Defiance College, Defiance, Ohio.

Techninis redaktorius: Vytautas Vepštas

Redakcijos bendradarbiai: Algimantas Banelis, Dr. Vytautas Doniela, Karolis Drunga, dr. Marija Gimbutienė, Zina Katališkienė, Algimantas Mackus, dr. Henrikas Nagys, Vincas Rastenis, Alina Staknienė, Donatas Šatas, dr. Rimvydas Šilbajoris, dr. Saulius Šimoliūnas, Julius Šmulkštys, Jonas Švedas, Vincas Trumpa.

Dailės priežiūra: dail. Vytautas O. Virkau

Šio numerio techniniai bendradarbiai: Valdas Adamkačius, Dana Elvikytė, Vanda Gegevičiūtė, Julius Lintakas, Dalia Mieželienė, Raimundas Mieželis, Lilija Mockūnienė, Liūtas Mockūnas, Gintra Narienė, Liudas Šmulkštys, Lakštuonė Vėžienė, Gintautas Vėžys, Eglė Zabarauskaitė.

Administracija: Ramojus Vaitys

615 Hinman Ave.

Evanston, Ill.

Kaina: šio numerio — 1.50 dol. Keturių numerių prenumerata — 5 dol. Garbės Prenumerata — 10 dol.

Leidžia: Metmenų Bendrovė.

Laikydamiesi liberalios politikos, leidėjai ir redaktoriai iš bendradarbių nereikalauja vien tokių minčių, su kuriomis pirmieji yisada sutiktų.

Renka: Spaudos Bendrovė „Žiburiai”, Toronto, Ont., Canada.

Spausdina: M. Morkūno spaustuvė, Chicago, Ill. U.S.A.

KULTŪRINIAI RŪPESČIAI

ALGIMANTAS MACKUS ARBA NAMŲ IEŠKOTOJAS

Užmigau amžinam
medaus mėnesiui su mirtimi.

Algimanto Mackaus Neornamentuotos kalbos generacija ir Augintiniai (Čikaga, Santara, 1962) galėtų turėti ir kitą poraštę: **Anti-Žmogus**. Labai dažnai, iš tiesų, jinai atrodo, kaip atsakymas Lenino laureatui, kaip Edvardo Mieželaičio Žmogaus neigimas. Kai vienas rėkte rėkauja Žmogų, kitas ramiai ir sopolingai kalbasi su Angelu — suidealinto žmogaus projekcija. Abiejų kalba “neornamentuota”, tiktai pirmojo — šiapus, o antrojo — anapus simbolizmo. Mieželaitis tiki į mosto prasmingumą, į auditorijos buvimą; jo patosas veltui bando sukurti žmogišką šilumą. Mackaus poezija — tylios litanijos, pasikalbėjimai su savimi, beviltiškas ieškojimas namų sau ir kitiems.

Atstumas tarp deklamacijos, pasiilgusios turinio, ir šníbždėjimo, suglaudžiančio ilgaamžę Europos žmoginę patirtį, — tai mūsų lietuviškoji tragedija ir viltis. Tragedija, nes kalbame nebe ta pačia kalba, viltis — nes bet koks kultūrinis bendravimas su Sovietine Lietuva tegali būti tik vienpusiška dovana. Galėti duoti, nieko sau neprašant — man atrodo, kad neornamentuotos kalbos karta tai jau gali.

* * *

Daug vandens nubėgo nuo 1930 metų mūsų poezijos upokšniais. Nusidainavo, nusvyravo mūsų “realistai”: Kossu, Brazdžionio, Borutos karta:

**Kaimo ir upės sankryžoj,
išalusio herbo šešelyje
savo vietoj supasi nendrės** (psl. 46).

Išsipasakojo, "išsipildė" mūsų egzistencialistų Nykos-Niliūno, Nagio karta:

**Šermeninė giesmė tik nuaidi —
ilgas mirštančios rasės žodynas** (psl. 53).

Siūlau eksperimentą: paskaitykite keletą Algimanto Mackaus puslapių, o paskui pereikite prie Brazdžionio ar Nagio — viskas atrodys tušciažodžiavimu. Ne dėl to, kad jie būtų blogi poetai, o dėl to, kad **ite, missa est.** — Vieno tik Henriko Radausko kalba atrodo dar išsaugojusi savo poetinę, t.y. formalinę prasmę: Algimanto Mackaus balse atpažins gal jis savo "augintini".

Apie penkiasdešimtuosius metus pasirodžiusi Roland Barthes knyga **Zéro degré de l'écriture** sukrystalizavo visą eilę ore kabaničių mūsų epochos rūpesčių: kodėl Rimbaud pasirinko tylą? Kodėl Mallarmé buvo lyg apkerētas ant stalo pasidėtojo balto lapo? Ko verta Flaubert'o formos euforija? Kodėl Camus tegalėjo parašyti tik vieną romaną, antrajame jau plagiujodamas patį save? Ar įmanoma iš viso bet ką rašyti nemeluojant? Ar galima pasiekti "baltos" (Mackus sako "neornamentuotos") rašysenos, ar galima sutaikyti žmogų su jo rašysena, nesulaukus, kol žmogus susitaikys su istorija?

Iškeltoji problema iš esmės yra demistifikacijos ir demitifikacijos problema. Iš literatūros jinai greitai išsiplečia ir tampa visuotine šios kartos problema. Ir į Algimantą Macką reikia, visų pirma, žiūréti kaip į **demistifikatorių** lietuviškuose dirvnuose.

Nikita Chruščiovas net dabar dar, tur būt, nesupranta, ką jis padarė, pasiūsdamas savo šarvuočių divizijas į Budapeštą. Jisai užmušė Tikėjimą, tiek Vakaruose, tiek ir Rytuose. Vienas prancūzų žurnalistas, ilgo ir atviro pasikalbėjimo su įtakingu Lenkijos Komunistų Partijos Centro Komiteto nariu, kiek nustebės išgirdo tokį prisipažinimą: "Visoje Rytų Europoje teliko tik vienas asmuo, kuris dar tiki į Komunizmą — tai Gomulka, šventasis Gomulka". Vakarų Europoje Budapeštą buvo apraudotas, kaip visų vilčių laidotuvės.

Kossu kadais deklamavo man Alpių kalnuose — aukštai — Aleksandro Bloko poemą apie Jėzų Kristų, vedantį į kovą dvyliką revoliucionierių. Kossu, manau, niekas nei komunistu, nei revoliucionieriumi nepalaikys. Bet toks buvo mūsų tikėjimas, noras tikėjimo, tikėjimas į tikėjimo neišvengiamumą.

O šiandien? Lietuvoje dievas rašomas su mažąja raide, ir Mieželaitis sketeriojasi, **tartum** jis tikėtų į ką nors. Vakaruose gi Dievas išsaugojo savo didžiąją raidę, bet Algimantas Mackus net neberanda reikalo pranešti, kad Dievas miręs:

**Braido aukštom pusnim
anapus prisikėlęs Dievas (psl. 17).**

Algimantas Mackus — absolitus netikėlis.

* * *

Išraiškos plane Algimantą Mackų apibūdina giliai išjausto krikščioniškojo simbolizmo panaudojimas ir išnaudojimas:

**melskis už mus, Išganytojau,
išklydo kaimenė,
neišgalastos piemens žirklės,
o vasara artinas (psl. 19).**

Antras išraiškos plano diptikas — tai liaudies dainų kalba:

**Balandėliai, balandžiai, į kur jūs?
Nepalikit žemelės vienos.
Akmenelių auselės nekurčios
raudai našlelės senos (psl. 54).**

Tiems, kurie pasitenkina išraiškos planu, Algimantas Mackus — tai moderniška Brazdžionio ir Liudo Giros kombinacija.

O tačiau poeto vertė ne ten. Jo poetiškumas glūdi, jis matuoamas toje tuščioje erdvėje, kurioje formaliniai mazgais išraiškos planas narpliojasi su turinio planu. Algimanto Mackaus originalumas: pagrindinė stilistinė jo figūra — **anti-frazė**. Kai Mackus sako:

**Dievas su mumis
Gott mit uns (psl. 24),**

Dievas, kuris yra su mumis, tai ne paguodos ir apvaizdos Dievas, o mūsų pačių Dievas, Dievas soldateskos, kuri žudo ir plėšia Dievo vardu, tai **Ne-Dievas**.

Alain Robbe-Grillet, vienas iš prancūziškojo neo-romano lyderių, sykį dėstė, kuo jo kartos gaminamos literatūros tikslas skiriasi nuo egzistencialistinės literatūros: ši, neigdama žmogaus ir pasaulio prasmę, juos rodo absurdžiais; naujoji karta, atvirkščiai, mano, kad ir non-sens'as yra savotiškas savotiškos prasmės teigimas, naujoji karta teigia ne pasaulio beprasmiš-

kumą, o jo neprasmiškumą. Algimantas Mackus yra poetas dėl to, kad, užuot vien kalbėjės apie pasaulio neprasmiškumą, jis realizuoja šią savoką stilistiniai, anti-frazės keliu. Tai ir padaro jį ne Absurdo, o Ne-Prasmės poetu.

* * *

Atsiribojimas nuo egzistencialistinės kartos nėra savaime aiškus ir lengvas dalykas. Spąstų visur pilna. Štai kad ir šios dvi eilutės:

**nesibaigiantis kartos prakeikimas —
be atvango, be poilsio iš niekur į niekur** (psl. 18),

galėtų atrodyti, kaip nusilenkimas prieš Absurdiškumą, jei ši procesija “iš niekur į niekur” neprimintų Albert Camus Sizifo mito, pagal kurį žmogaus pastangų beprasmiškumas kaip tiktai įprasmina žmogų. Pagunda uždegti žvakelę ant žmogaus alto- riaus yra didelė — tai paskutinis, visus tikėjimus praradusiojo, kultas — ir A. Mackus ginasi nuo jos, kaip nuo velnio:

**tiktais —
kad nesapnuočiau homoseksuališkų angelų,
lesbijaniškų teresélių** (psl. 18).

N.B. Tiems (o jų, sako, yra), kurie nemokėtų skaityti šių ei- lučių: homoseksualas ar lesbijetė: žmogus, kuris myli tos pačios lyties, kaip ir jis, žmogu; angelas ar teresélė — suidealinti vyro ir moters paveikslai; sapnuoti — tikėti į žmogaus didžiąja raide vertę.

Ir visa A. Mackaus “neapykanta” skirta tiems, kurie iš ab- surdiškų pelenų pagimdo naują Phoenix'ą — žmogų.

* * *

I pasauli it aklas šunelis išmestas egzistencialistas savo blog- būvi, savo baimę būti ir jų beprasmiškumą išgyvena statiniame plane. Algimantas Mackus mato toliau ir arčiau: jis pažista seną, kaip žmonija, ir naują, kaip dabartinė minutė, sunkumo būti žmogumi planą; jis sugrįžta į didžių istorijos siaubą, į žmogaus susitikimą su mirtimi, į žmonijos susitikimą su Dievu. Mirtis viena duoda gyvenimui prasme, verčia ieškoti jo prasmės. Kaip kovoti su mirtimi, kaip grąžinti žmogui prarastą jo gyvenimo neprasmiškumą?

Šis Algimanto Mackaus pašnekėsys su “mazochistiška tyla” transfigūruoja visą jo poeziją, iš aktualijos poeto, iš beatniko padarydamas jį klasiku. Mackaus Dievas nėra nei Abraomo nei

Evangelijų Dievas, ir kliaudinga būtų matyti tame kovotojā prieš religiją. Dievas jam — tai visokiausiu soterizmo apraiškų simbolis, tai visų kelių ir šuntakių, vedančių į Viltį, įkūnėjimas. Ir tai, ką neapdairus skaitytojas gali palaikyti poeto kova prieš Dievą, tėra iš tikrųjų tiktai išlaisvinimo kova, kova prieš išlaisvintojus, ar jie būtų žmonės, dievai ar idėjos. Ir tonas, kuriuo Algimantas Mackus kalba apie nesamas viltis, nėra nei maištaujasi, nei desperacinis. Tai kasdieninis, kasminutinis konstatavimo tonas: taip, "mirtis nepaaiškinta" ir toliau, taip, "priskelimas atšauktas", jis neįvyks, nelyginant šeštadienį numatytas susirinkimas. Jis kartais darosi patetišku ir primena evangeliškas, raminančias Jėzaus Kristaus intonacijas:

Nebijokit, sakau: Mesijas dar negimė!

* * *

Algimanto Mackaus mintijimas eina dar toliau. Mūsų nelaimių priežastis, iš esmės paėmus, tai net ne sudievinta Viltis, jinai tiktai padarinys. Viso ko kaltininkas — tai nepermaldaujamas Laikas, tai mūsų žmogiškos dalios istoriškumas. Visos bėdos prasidėjo,

**kai motina pagimdė rėkdama
auką istorijos išmalda (psl. 66).**

Dėl to ir Mackaus žmogus, žmogus anapus vilties ir prasmės, galėtų pažinti laimę, tiktai suradęs "nepadalinto laiko" šalį.

Tokių šalių yra. Tai jau seniai Freudo atrastas mūsų troškimas "sugrįžti į motinos įsčių".

**Devynetą mėnesių gyvenai atskirtas neįvykusio laiko
(psl. 65).**

Tai, iš kitos pusės, "nemirtinga vaikystė", "vaikystė be eilėraščių", kur laiko nebuvo, kur laikas buvo sustojęs. Visa tai, žinoma, iliuzijos:

**Néra gimtosios žemės!
Néra kad tyliai plauktų Nemunėlis
ir aviža prašytų būti dailiai pasėta (psl. 72).**

* * *

Vaikystės kliedėjimai yra gražūs, nes jinai nepažista sąmonės, nes ji nepakasta sąmoningumo šalnos. Galima tiktai ilgėtis žmonijos nesąmoningumo epochą:

**Ar nebuvo graži Dievo ranka
kai ji glostė angelo plaukus
ar nebuvo gražus Dievo veidas
kai tau įbruko stiklo akis (psl. 51).**

Bet galima gal ir įsivaizduoti ateiti:

**auginu, auginu, auginu
anūką kalbančiam būgnui (psl. 55),**

kada žmonija atsisakys savo ambicijos būti "kalbančiu būgnu",
kada ji susitaikys su žole ir žvėrimi, priimdamą jų dalį. Šis
naujasis humanizmas, kurį jau Rimbaud mums kadaise siūlė
"Afrikos džiaugsmo" (psl. 61) vardu, šis žmogaus sugrįžimas
i pirmapradę gamtos tėviškę, ar tai nėra nauja iliuzija, naujas
vilties pokalbio su neviltimi variantas?

**Afrika, mano Afrika,
kodėl tu mane apleidai? (psl. 57).**

Žmogaus sąmonė tyčiojasi iš paskutinio soterizmo bandymo.

* * *

Algimanto Mackaus ieškojimų kelias ne tiesus, jis sukasi
kaip katinas gaudydamas savo uodegą:

**Iš visur sugrįžtu neišėjės.
Naktimis ieškau gimtujų namų (psl. 17).**

O namų nėra. Juos galima tiktais ironiškai sapnuoti.

Paryžius.

A. J. Greimas